

*ШЕВЧЕНКО Б. О., кандидат економічних наук, доцент
НЕПОКУПНА Ю. С., магістрантка*

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ВИТОКИ КОНЦЕПЦІЇ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Тенденцією сучасності є перетворення науки на безпосередню продуктивну силу економіки країни, хоча сама по собі наука не має ефекту прямої дії на економіку – цей вплив опосередковується діяльністю людини. Наука – це продукт розумової праці, а «... людина – головна ланка у процесі її перетворення на безпосередню продуктивну силу» [1].

Одним з визначальних чинників економічного розвитку є переосмислення місця і ролі в ньому людини. Відповідно інвестиції в людину, її знання мають стати стратегічною лінією, що забезпечує підвищення конкурентоспроможності економіки. Інвестиційний аспект витрат на розвиток людини отримав обґрунтування в теорії людського капіталу Г. Беккера, яка доводить, що інвестиції в людину, насамперед в освіту, є ефективнішими ніж інвестиції у виробничі потужності [2]. На сьогодні перед управлінцями постають завдання виявлення здібностей, закладених у людині-працівникові, створення умов для їх розвитку і реалізації. Відбувається переорієнтація функціонального підходу до кадрів до врахування їх особистісно-професійного потенціалу [3].

Зворотною стороною трансформаційних процесів, що відбуваються у сфері зайнятості, виступає знецінення традиційних елементів праці, подальше зниження соціального статусу некваліфікованих працівників, диференціації сфери праці, що посилюється, відносно ступеня її «інтелектуалізації». На думку деяких дослідників, сучасні тенденції можуть призвести до того, що незначна меншість висококваліфікованих

фахівців співіснуватиме з більшістю низькокваліфікованих працівників з низьким рівнем оплати праці на фоні масового безробіття [4, с. 63]. Нерівність і сегрегація суспільства на «освічених» і «неосвічених» суперечить оголошеній офіційній стратегії інноваційного соціально-орієнтованого розвитку, суперечить сучасному розумінню правильно організованого суспільства [5]. Зазначимо, що політика комерціалізації у сфері освіти призводить до подальшого посилення диференціації суспільства.

У становленні концепції «людського розвитку», що отримала останніми роками широке визнання, у тому числі, завдяки теоретичним розробкам індійського вченого, лауреата Премії Шведського національного банку по економічним наукам пам'яті Альфреда Нобеля (1998 р.) Амартії Сена [6, с. 155] знайшла відображення проблема «цілей і засобів». Відповідно до висновків А. Сена, економічне зростання може сприяти людському розвитку тоді, коли воно забезпечує не лише підвищення доходу на одну особу, але і забезпечує достатній рівень державних витрат, які інвестуються в соціальну сферу, а також супроводжується справедливим розподілом ресурсів в економіці. Тому завдання економічного зростання, на його думку, мають бути тісно пов'язаними із завданням підвищення якості життя і розширення доступних людині альтернатив. Концептуальні розробки А. Сена отримали продовження в щорічних доповідях ПРООН «Про людський розвиток», перший з яких був підготовлений у 1990 р. групою дослідників під керівництвом видатного пакистанського економіста Махбуб-уль-Хака [7, с. 176–178]. Концепція людського розвитку, що розробляється в доповідях ПРООН, виходить, в першу чергу, з необхідності пошуку балансу між економічною ефективністю і соціальною справедливістю.

В Україні тема людського розвитку набула нової якості і викликала нове дихання теоретичних розробок концепцій «людського потенціалу», активованих результатами багаторічних досліджень фахівців інститутів Національної академії наук України: Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи, Інституту економіки та прогнозування, Інституту економіки природокористування та сталого розвитку, Інституту соціології, Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса [8]. Сьогодні у науковій спільноті з'являється все більше прибічників розуміння економічного розвитку як, передусім, людського розвитку, розширення потенцій і функцій людини, накопичення людського потенціалу і його використання у розширеному суспільному відтворенні в інтересах кожного члена суспільства.

Сьогодні активне включення концепції людського потенціалу в орбіту практичних інструментів соціально-економічної політики країни зумовлене вимогами стратегічних перетворень на основі переходу до інноваційного способу розвитку. «Нині потрібна така економіка, в якій людина одночасно є метою, засобом і умовою творчого процесу» [9, с. 9]. Важливо, щоб таке ставлення до людини діяло не лише як декларація, а як основа для ухвалення будь-яких рішень, з тим щоб «розвиток служив людям, а не люди – розвиткові».

Розробки у сфері розвитку людського потенціалу ініціюють зміни в суспільній свідомості, сприяють появі нового покоління людей, які ввібрали в себе гуманістичні цінності і усвідомлюють відповідальність усіх і кожного за майбутнє людства. Такий новий тип особистості, на нашу думку, утворюється у науково-дослідницькому середовищі, оскільки саме наука покликана вирішувати нагальні проблеми людського розвитку. Необхідність зміни наукової парадигми і спрямування людської творчої активності у сторону ноосферної і гуманістичної орієнтації, необхідність

«відтворювального інвестування в людину» давно обговорюється в наукових колах [10, с. 244].

На початку ХХ ст. П. Сорокін у своєму прогнозі світової соціокультурної динаміки обґрунтував безперспективність т. зв. «чуттєвого» соціокультурного устрою і неминучість утвердження «інтегрального» на базі наукового знання і акумульованої мудрості людства [11, с. 533]. Інший відомий український вчений-енциклопедист В. І. Вернадський створив учення про ноосферу, інформаційне єднання людства, що спрямовується розумом і знаннями розвитку суспільства [12]. У сучасній практиці це, вважаємо, може означати підвищення потреби в активній і творчій позиції кожної людини, що реалізовується за допомогою інформаційних технологій і нових інституціональних форм взаємопроникнення науки, культури, економіки і управління.

Отже, основою майбутнього соціально-економічного прогресу в глобальному і національному вимірі може бути принципово новий наукомісткий тип стійкого соціально-економічного розвитку. Майбутня цивілізація потребує довготривалого розвитку національних господарств, за якого не буде зруйноване середовище існування людини. Тому можливості інноваційного розвитку, на наш погляд, слід вивчати в контексті розвитку його стрижневої конструкції – людського потенціалу. Це вимагає від економічної науки розробки нового принципу економічного вибору – принципу гармонізації матеріальних потреб і моральних цінностей, єднання приватного і суспільного інтересів, коеволюції природи і людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цифрова адженда України – 2020. URL : <https://uccr.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf>.

2. Беккер Г. С. Человеческое поведение: экономический подход. Избранные труды по экономической теории : Пер. с англ. / Сост., науч. ред., послесл. Р. И. Капелюшников; предисл. М. И. Левин. М. : ГУ ВШЭ, 2003. 672 с. URL : <https://instituciones.com/download/books/1891-chelovecheskoe-povedenie-ekonomicheskij-podход-bekker.html>.
3. Кокун О. М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця. URL : http://lib.iitta.gov.ua/1651/1/Кокун_Моногр_12.pdf.
4. Иноземцев В. Модели постиндустриализма: сходство и различия. *Общество и экономика*. 2003. № 4–5. С. 51–96.
5. Стратегія інноваційного розвитку України на період до 2030 року (проект). URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorenyya/2018/10/22/innovatsiyogo-rozvitku-ukraini.pdf>.
6. Сен А. Развитие как свобода / пер. с англ. под. ред. и с послеслов. Р. М. Нуреева. М. : Новое издательство, 2004. 432 с.
7. Липівець І. Стандарти якості життя населення як чинник конкурентоспроможності національної економіки. Національна економіка в умовах глобалізації: тенденції, проблеми та перспективи: матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції. 26 листопада 2013 року. Полтава : ПНТУ, 2015. Т. 1. 287 с.
8. Лібанова Е. М. Людський розвиток в Україні: інституційне підґрунтя соціальної відповідальності : кол. моногр. / за ред. Е. М. Лібанової; Ін-т демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України. Київ, 2017. 368 с.
9. Геєць В. Характер перехідних процесів до економіки знань. *Економіка України*. 2003. № 4. С. 4–15.
10. Гальчинський А. Лібералізм: уроки для України. К. :Либідь, 2011. 288 с.
11. Сорокин П. Социальная и культурная динамика: Исследование изменений в больших системах искусства, истины, этики, права и общественных отношений. СПб : РХГИ, 2000. 1056 с.
12. Вернадский В. И. Научная мысль как планетарное явление. М. : Наука, 1991. 270 с.